

4. Závěr

Základním problémem při tvorbě předkládaného materiálu byla otázka, **jak definovat venkovský prostor**. Může to být neurbanizované území, složené z jednotlivých sídel, obce venkovského (neměstského) charakteru, venkovské regiony (okresy). Jsou možné i další přístupy. Stručně řečeno je možno zvolit řadu variant od té nejjednodušší (městský prostor představuje pouze Praha a vše ostatní je venkov) až po územně nejjednodušší, kdy bychom mohli vycházet z charakteristik jednotlivých základních sídelních jednotek (ve městech urbanistických obvodů) a struktury a životního stylu obyvatelstva v nich žijících. V takovém případě bychom však značně ochudili datovou základnu pro statistické vyhodnocení postavení venkovského prostoru a jeho srovnání s prostorem městským. Prakticky jediným zdrojem dat by pak byly výsledky sčítání lidu, domů a bytů, které naposledy proběhlo v České republice v roce 2001 a je organizováno pravidelně v desetiletých intervalech.

V zájmu zachování co nejširší datové základny jsme pro hodnocení zvolili jako **základní statistickou jednotku obec**, samozřejmě s tím vědomím, že její území není v naprosté většině případů homogenní. Především na okrajích větších měst jsou území, ve kterých lidé žijí venkovským stylem života; jsou však započtení v rámci celé obce do měst. Naopak existují menší obce, především v okolí velkých měst, ve kterých lidé žijí převážně městským stylem života. Ty ve většině variant započítáváme do měst. Výjimku tvoří 6. varianta, kdy jsme do měst započítali i zázemí krajských měst (jako největších center).

Další možností je rozlišovat **větší regiony** (například okresy) na městské a venkovské, a to podle podílu obyvatelstva v obcích příslušného charakteru. Jedná se o okresy výrazně venkovské (více než 50 % venkovského obyvatelstva, převážně venkovské (37,5 až 50 %), smíšené (25 až 37,5 %), převážně městské (15 až 25 %). Přitom za venkovské obyvatelstvo je považováno obyvatelstvo obcí s hustotou menší než 100 obyvatel na km². Při takovéto klasifikaci vycházejí v našem kraji jako výrazně venkovské okresy Šumperk a Jeseník, jako smíšený okres Prostějov a převážně městské okresy Přerov a Olomouc.

Dále je možno vymezit **oblasti s méně příznivými podmínkami** pro tzv. „udržitelný život“, danými nízkou zalidněností území a velkou vzdáleností od rozvojových center. Pro vymezení území s méně příznivými podmínkami rozvoje je užívána hodnota zalidnění podle obcí do 50 obyvatel na 1 km². Méně zalidněné venkovské obce představuje v Olomouckém kraji 98 obcí, tedy 24,6 % z celkového počtu obcí v kraji, v nichž žije 46 tis. obyvatel (tj. 7,2 % všech obyvatel kraje). Je však potřebné si uvědomit, že hustota zalidnění se počítá na celé katastrální území obce a jeho velikost má v některých případech značný vliv na hodnotu tohoto ukazatele. Proto do této kategorie spadají i 3 města (Javorník, Potštát a Staré Město) s celkovým počtem 6 156 obyvatel. Nejvíce obcí s nízkou hustotou zalidnění leží v okrese Šumperk (28 obcí), z nichž více jak polovina nedosahuje 25 obyvatel na 1 km².

V předkládaném materiálu jsme vymezili **6 různých variant venkovského prostoru**. Jednalo se jak o vymezení administrativní (obce bez statutu města ve variantě 4 nebo obce, které nejsou sídlem pověřeného obecního úřadu ve variantě 5), tak o vymezení na základě počtu obyvatel a hustoty obyvatelstva v dalších variantách. V poslední variantě jsme nezahrnuli do městského prostoru zázemí krajských měst, Toto zázemí jsme vymezili kruhem o předem stanoveném poloměru (podle počtu obyvatel centrálního města).

Olomoucký kraj je možno ve srovnání s průměrem za Českou republiku považovat za více venkovský (zejména z hlediska podílu obyvatel). Dle jednotlivých variant vymezení žije na venkově 179 až 289 tis. obyvatel, což představuje přibližně 25 až 45 % populace kraje. Podíl venkovského obyvatelstva je tedy o 4,3 (2. varianta) až 12,5 (4. varianta) procentních bodů vyšší než celostátní průměr. Rozloha takto vymezeného venkova dosahuje 3,7 až 4,4 tis. km², což je v rozmezí od 70 do 83 % plochy kraje. Z celkového počtu 398 obcí jich lze 315 až 378 považovat za venkovské. Podíl venkovských obcí se tedy pohybuje od 79 do 95 % a ve variantách 4, 5 a 6 přesahuje průměr za Českou republiku.

Pro **poměření postavení venkovských a městských oblastí** v Olomouckém kraji a v celé České republice s určitou možností charakteristiky vývoje tohoto postavení jsme vybrali statistické ukazatele z několika základních oblastí. Přitom jsme se museli soustředit pouze na ukazatele, jejichž hodnoty jsou známy a relevantní až do úrovně jednotlivých obcí, abychom z nich mohli napočítat charakteristiky jednotlivých variant venkovského a městského prostoru.

V demografické oblasti pro charakteristiku rozdílů venkovských a městských oblastí vybrali 5 ukazatelů. Jedná se jednak o ukazatele pohybu obyvatelstva, které jsme vypočetli jako roční průměry za roky 2000 až 2006, abychom vyloučili náhodné vlivy na hodnoty těchto ukazatelů a jednak o porovnání věkové struktury obyvatelstva k 31. 12. 2006.

V letech 2000 až 2006 se ve všech variantách vymezení venkovského i městského prostoru v kraji projevoval **úbytek obyvatelstva přirozenou měnou**, i když s různou intenzitou. Úbytek obyvatelstva na venkově byl rychlejší než v městském prostoru kraje, ve srovnání s venkovským prostorem v celé republice byl však pomalejší.

Důležitým ukazatelem demografického vývoje je při v podstatě stálé míře úmrtnosti **obecná míra plodnosti**, tedy počet živě narozených dětí na 1 000 žen ve věku 15 – 49 let. Ve všech variantách je obecná míra plodnosti ve venkovském prostoru Olomouckého kraje vyšší než v prostoru městském, avšak pod průměrem (stejně jako u městského prostoru) za Českou republiku.

Druhou významnou složkou vývoje obyvatelstva je výsledek stěhování. V průměru let 2000 až 2006 došlo ve venkovském prostoru Olomouckého kraje k **poměrně výrazným přírůstkům obyvatelstva stěhováním**, naopak v městském prostoru byly zaznamenány značné úbytky obyvatelstva migrací. Tyto tendence se s různou intenzitou potvrzují ve všech krajích České republiky, kdy dochází k procesu tzv. „suburbanizace“, kdy se lidé z větších měst stěhují do okolních obcí za lepšími podmínkami pro život, klidnějším životním prostředím, pohodlnějším bydlením a podobně. Přírůstky obyvatelstva venkova stěhováním se tedy zřejmě netýkají venkova jako takového, ale určitých oblastí, v našem kraji především okolí Prostějova, Šumperka a dalších větších měst.

Průměrný věk obyvatel venkovského prostoru Olomouckého kraje se podle jednotlivých variant pohybuje od 39,62 do 39,75 let a ve všech variantách je nižší než v městském prostoru; ve srovnání s republikovým průměrem je obyvatelstvo olomouckého venkova (stejně jako obyvatelstvo městského prostoru) mladší a to ve všech variantách vymezení. Celkový průměrný věk obyvatelstva Olomouckého kraje je však v rámci krajů pátý nejvyšší.

Dalším ukazatelem věkové struktury obyvatelstva, který vykazuje větší rozdíly než průměrný věk, je **index ekonomického zatížení**, který vyjadřuje poměr osob v aktivním věku (15 – 64 let) k počtu osob mimo tento věk. Rozdíly mezi jednotlivými variantami venkova nejsou příliš výrazné, u městského prostoru jsou rozdíly dokonce minimální. Ve srovnání s průměrem České republiky je hodnota ukazatele na venkově i ve městě buď stejná nebo mírně vyšší.

Oblast bydlení je zastoupena 2 ukazateli bytové výstavby, a to počtem dokončených bytů a jejich průměrnou obytnou plochou. Pro hlubší charakteristiku této oblasti by bylo možno využít výsledky sčítání lidu, které se však naposledy konalo v roce 2001 a další se připravuje na rok 2011. Počet **bytů dokončených** v letech 2000 až 2006 byl v celém kraji v rámci České republiky podprůměrný (kraj 16,5 bytu na 100 obyvatel; ČR 19,6 bytu na 1 000 obyvatel). Rozdíly mezi městským a venkovským prostorem jsou obdobné jako v celé České republice. Vyšší intenzita bytové výstavby byla na venkově vymezeném všemi variantami.

Průměrná obytná plocha bytů nabývá ve venkovském prostoru hodnot od 70,6 do 73,0 m² a v městském prostoru je zhruba o 10 m² menší. Při posuzování extrémů je zřejmé, že relativně nejvyšší hodnotu ukazatele v městském prostoru ve variantě 6 ovlivňuje intenzivní bytová výstavba v zázemí krajského města Olomouc – tedy v obcích ve vzdálenosti do 10 km, kde se staví byty s relativně větší obytnou plochou (dosahují v průměru téměř 90 m²).

V oblasti **trhu práce** musíme vycházet především z výsledků sčítání lidu, protože údaje v ekonomických statistikách jsou běžně zjišťovány výběrovým způsobem s dopočtem z výběrového na základní soubor pomocí matematickostatistických metod a data na nižších územních úrovních nejsou dostatečně reprezentativní. **Míra ekonomické aktivity** v Olomouckém kraji (60,75 % k 1. 3. 2001) se pohybuje 0,51 procentních bodů pod celorepublikovou hodnotou. Ve venkovském prostoru nabývá hodnot od 58,77 po 59,49 %. V městském prostoru je míra ekonomické aktivity zhruba o 3 procentní body vyšší, rozdíly mezi jednotlivými variantami nejsou příliš významné. Výraznější rozdíly mezi venkovským a městským prostorem byly zaznamenány v **počtu obsazených pracovních míst** na 1 000 zaměstnaných trvale bydlících v obci. Údaje vycházejí z výsledků sčítání lidu 2001, kdy byla zjišťována také dojíždka do zaměstnání. V kraji připadalo na 1 000 zaměstnaných celkem 974 obsazených pracovních míst (o 21 míst méně jak průměr ČR). Ve venkovském prostoru se přitom hodnota ukazatele pohybovala od 569 po 613 míst, v městském prostoru pak od 1 115 do 1 246 míst. Maximální hodnota v případě varianty 5 souvisí s tím, že jsou zde zahrnuty pouze obce se sídlem pověřeného úřadu (tj. většinou významná centra dojíždky za prací). Důležitým ukazatelem pro hodnocení venkovského prostoru je **podíl zaměstnaných v zemědělství, lesnictví a rybolovu** na celkovém počtu zaměstnaných. V kraji je podíl zaměstnaných v primárním sektoru (dle SLDB) proti republikovému průměru o 1,4 procentního bodu vyšší (v rámci krajů jde o pátou nejvyšší hodnotu). Hodnota ukazatele se mezi jednotlivými variantami vymezení venkovského prostoru v kraji pohybuje od 10,5 % až 13,0 %. V městském prostoru je samozřejmě zaměstnanost v zemědělství nižší a představuje 2,7 až 3,6 % celkového počtu zaměstnaných.

V **oblasti nezaměstnanosti** je nejdůležitějším ukazatelem míra nezaměstnanosti. Zvolili jsme dva způsoby jejich výpočtu, a to registrované uchazeče o zaměstnání k 31. 12. 2006 vztažené jednak k ekonomicky aktivním ze SLDB 2001a jednak k počtu obyvatel ve věku 19 – 64 let. První způsob výpočtu je oficiálně uznávaný, ale výhodou druhého způsobu výpočtu je, že poměruje údaje ze stejného období, což je důležité především v územích s většími změnami v počtu obyvatel přirozenou měnou nebo stěhováním.

Míra nezaměstnanosti (počítaná z dosažitelných uchazečů) v kraji (8,97 % ke konci roku 2006) patří dlouhodobě mezi pět nejvyšších krajských hodnot. Ve venkovském prostoru se pohybuje od 9,34 % po 10,64 %. V rámci vymezeného městského prostoru se pak míra nezaměstnanosti v kraji pohybuje od 8,37 % po 8,73 %, rozdíly tedy nejsou příliš podstatné. Je však nutno poznamenat, že při analýze vnitroregionálních rozdílů jsme zjistili, že venkovský prostor v kraji nelze z tohoto hlediska pojímat jako sourodý celek, naopak existují oblasti s mnohem vyšší nezaměstnaností (např. Jesenícko). **Podíl uchazečů o zaměstnání celkem na obyvatelstvu ve věku 18 – 64 let** se k 31. 12. 2006 (4,82 %) nacházel 0,79 procentních bodů nad celorepublikovým průměrem (pátý nejvyšší výsledek mezi kraji). Ve venkovském prostoru nabývá hodnot od 7,24 % do 8,23 %. Hodnoty v jednotlivých variantách městského prostoru jsou nižší, pohybují se od 6,89 % po 7,27 procent.

Jako další ukazatel ekonomické sféry jsme zvolili **počet mikropodniků v přepočtu na 1 000 obyvatel ve věku 15 až 64 let**. V Olomouckém kraji představoval 27 subjektů, což je čtvrtý nejnižší počet mezi kraji. Nejnižším počtem 20 – 21 mikropodniků ve venkovském prostoru se kraj řadí dokonce na poslední příčku mezi kraji. V městském prostoru je tento ukazatel vyšší cca o 10 podniků, což je ovlivněno i tím, že podniky jsou evidovány podle svého sídla a nikoliv podle místa skutečné činnosti.

Dalšími ukazateli, kterými zobrazujeme podmínky pro **ekonomickou činnost na venkově** jsou podíly zemědělské půdy, lesních pozemků a zastavěných a ostatních ploch na celkové výměře. Jedná se samozřejmě o ukazatele pouze nepřímo vypovídající o postavení a produkci těchto odvětví. Podrobněji se budeme zemědělství zabývat v příštím roce, a to na základě výsledků strukturálního šetření v zemědělství, které proběhlo v celé republice na podzim letošního roku.

Pro hodnocení oblasti **infrastruktury a životního prostředí** statistické výkaznictví neposkytuje mnoho relevantních podkladů, které by umožňovaly zobrazovat rozdíly mezi venkovem a městem. Také touto oblastí se budeme podrobněji zabývat v příštím roce. V tomto materiálu jsme jako reprezentanty zvolili **podíl obcí vybavených kanalizací napojenou na čistírnu odpadních vod** a několik údajů o občanské vybavenosti, které jsou uvedeny v přílohou tabulce č. 1. Městské prostory jsou dle jednotlivých variant vymezení takto vybaveny z 80 až 95 % (zkoumáme pouze zda obec je vybavena či nikoliv, přičemž musí být takto vybavena alespoň jedna část obce). V kraji bylo v roce 2006 vybaveno kanalizací s koncovou ČOV celkem 45,2 % obcí (o 8,4 procentní body nad republikovým průměrem). Podíl venkovských obcí takto vybavených dosáhl maximální hodnoty v 5. variantě (42,6 %), nejnižší byl ve variantě 2. (35,9 %).

Existuje samozřejmě mnoho dalších variant vymezení a také další ukazatele, které mohou popisovat rozdíly mezi městským a venkovským prostorem, ale to je již nad rámec předkládaného materiálu a bude se jimi zabývat podrobnější analýza, kterou budeme připravovat v příštím roce. Budeme velmi rádi, pokud odborná i laická veřejnost se zapojí do diskuze o variantách i ukazatelích a tím přispěje ke zkvalitnění podkladů pro vyhodnocení rozvoje venkova v našem kraji a přispěje tak k naplnění jedné z prioritních os Regionálního operačního programu NUTS II Střední Morava pro období 2007 – 2013.